

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ս Ի Ց

ա. «Հայաստանի կոչման»

Բնդհանրապէս սիրուած թերթ մ'է կոչմանը, անկկայ կը ներկայացնէ ամբերկաւայ գրական, նութեան լուրջ դասակարգը:

Գրական մէջն հիւղի մէջ՝ իւր բազմապիսի պարունակութեամբ գնահատելի բաժնի մ'ունի: Հետաքրքրող և զբօսեցուցիչ է անոր ամէն մէկ էջ՝ գրուած ամէն դասակարգի համար, սիրող է այժմութեանց, սիրող վիպական և բանաստեղծական նիւթերու:

Սակայն կոչմանի զլիւստը և սիրելի առաքել, լութիւնը կը թուի՝ խոհեմ և ազգային քաղաքականութիւնն ըլլալ, խուսափող՝ կուսակցական անողոք կոչմաներէ:

Ինչպէս միշտ՝ այսպէս և 1922ի մէջ կոչմանի իւր անդրանիկ էջերը կը նուիրէ՝ խմբագրականի ձեռն տակ՝ մեր քաղաքական խնդրոց, ըլլայ ինքնագիր, ըլլայ թարգմանածոյ:

Շահեկան յօդուածներ են անոնք, այնպէս որ պիտի ամօղթէին մեր լրագրիչներուն՝ որ կոչմանի քաղաքական աչքն ունենային, անոր լուրջ և խոհեմ քայլերուն հետեւէին մեր արիւնքող դատին մէջ:

Կոչմանի 1922-ի մէջ աշխատակից ունեցած է հեղինակաւոր և կարող անձնաւորութիւններ, անոր պատկառելի ծաւալը իր ճոխ պարունակութեամբ արժանի է ամէն գնահատութեան:

Երկու նիւթեր են զլիւստը պէտք ունի որ արական ողնաշարը կը կազմեն, Բաբգէն Սրբազանի Բարեկարգութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ գրութիւնը, և Պ. Քրիստոսեանի Ապստոլիկարիտ վէպը:

Բարեկարգութեան լուրջ և կարեւոր խնդիրը արդէն անցեալ տարի շատ զուխներ հրդեհած էր և թերթերու մէջ բոցերը կը տեսնուէին:

Շատերը բարեկարգութիւն ըսելով կը հասկընային հայ եկեղեցւոյ կատարեալ բողոքականացումը: Իրենց համար հայ եկեղեցին շատ յետաժողով էր, կապուած՝ հին աւանդութեանց, և խնդրուած՝ հաւատալիքներով, ծեսերով, պաշտամունքներով, սուրբերով և խորհուրդներով...:

Ով որ կը սիրէ մեր հայրենի անխախտ հաւատքը, մեր սրբազան եկեղեցին, մեր Հայերը, մեր վարչական կազմը և ծէսը՝ զգուսնք կը զգայ եկեղեցւոյ այս կերպ աշխարհականացումէն:

Ուրախ ենք որ նոյնը կը զգայ նաև Բաբգէն

սրբազանի պէս հեղինակաւոր անձ մը իւր այս գրութեան մէջ:

Ճիշտացած մեր Ս. Հարց գիտութեամբ՝ ըմբռնած է անոնց ունեցած միշտ հին և միշտ նոր եկեղեցական բարձր զարգացումը և կազմակերպութիւնը, և վրէժխնդիր է ու մեծ շնորհ ունի անոնց օրինազօնէն մազ մ'իսկ չհեղելու, որպէս զի Հայաստանեայց եկեղեցին չգաղթի Ս. Սարգիսի նկարագրած եկեղեցին ըլլալէն, (Սոփ. Բ. 101 վէնետ.) այն է կաթողիկէ և ուղղափառ, չի նուած՝ ի վերայ վիժմի հաւատոյ:

Սակայն սրբազանին այս գեղեցիկ ուղղութիւնը արտօժող կարգալէն վերջ, ներուի ինձ ըսել զարմացած մնացի՝ երբ աչքերս հանդիպեցան հետեւեալ կէտերուն, (Կոչմ. 1922 թիւ 26 էջ. 846. Բ. սիւնակ) ուր կ'ընէր «Աւանդալուծման դրոշմներ վերանաւաստելու». արդեալքեր առաջարկ, տարօրինակ զանալիժում՝ յետ այն քան ուղղամիտ գրութեանց:

Ո՞ր Աւետարանը, որ Առաքեալը, որ մեր Ս. Հայրը քարոզած է այսպիսի վարդապետութիւն մը:

Ձեմ գիտեր երբ այսպիսի բան մը պաշտօնապէս հաստատուի՝ Հայ կղերը՝ պսակ շատ պիտի կատարէ թէ ամուսնալուծութիւն:

Բաբգէն սրբազանի այս երկար յօդուածները թէպէտ որոշ կերպով կը ցուցնեն Հայ և բողոքական եկեղեցեաց ուրոյն նկարագիրը և անտեղիտալի դիրքը ամէն խնդրոց մէջ, սակայն շատ խնդրոց մէջ Սրբազանը աւելի յետաժողով երևնալու երկիւղն է որ յարգել է՝ քան իւր քարոզած սկզբունքները:

«Կոչմանի» թ. 28, 913 ա սիւնակին մէջ Դիւան կիզման նոր և կնճռոտ խնդրոյն մասին կը գրէ. «Հայոց եկեղեցին ի՞նչ պիտի ընէ: Պիտի արգիլէ՞ դիակիզումը: Բնական է ոչ»: Ս. Վարդանանց ժամանակ ևս պարսիկները կը ստիպէին զՀայեր որ իրենց մեռելները երկրի մէջ չնետնէին՝ զայն չպղծելու համար, այլ կամ ծայրերու և կամ աշտարակներու ծայրեր դնեն: Հայեր ի՞նչ պիտի ընէին, պիտի թաղէին: Բնական է ոչ! Բարեկարգութեան էական ու միակ կէտն է բարձրացնել Հայ կղերի աստուածաբանական գիտութիւնը որ նախնեաց հոգւով, մեր հարց գիտութեամբ:

Հայ եկեղեցին բարեկարգելու համար, յղա՛ցուած ծրագիրները Գործով «Քառասնայնևուց» ին՝ արդիւնքը միայն ձեռք պիտի բերեն քանի,

որ Հայ կղերը կրօնական բողոքական սկզբունքներ կ'որդեգրէր օտար ձեռքերու մէջ:

1922-ի Կոյնակի առէն մէկ թուոյն մէջ կը հանդիպինք նաև Պ. Քիւրքեհանի Ապետ Լիպարիտ վիպին, որ՝ մին է այն վէպերէն՝ զոր թերթերուն մէջ ստեպ կը գտնենք:

Ապակայն Ապետ Լիպարիտը ունի շատ մը խորհրդաւոր և հետաքրքրաշարժ էջեր, նա մանաւանդ որ առնուած է մեր Կիլիկեան ասպետական շրջանէն:

Պ. Քիւրքեհանի վէպը շատ աւելի արժէք և յարգ պիտի ունենար՝ եթէ հոն կենդանի գոյներով հմտօրէն նկարագրուած ըլլար կիլիկեցոց ընտանեկան կեանքը իրենց դարուն մէջ, ինչպէս որ ընդհանուր շնորք մը կայ անոնց լեզուն, յատուկ բացատրութիւնները, և ի հարկին՝ երգերը գործածելու:

Պ. Անանիկեան ևս ինչպէս միշտ՝ այժմ ալ արժէքաւոր գրախօսական մ'ունի Հ. Յ. Տաշեանի Ուսումնական հասկանքը Հայերէն լեզուի գրքին վրայ, ուր ոչ թէ միայն պարզ դիտող մ'է գրքին անծայր էջերուն՝ այլ և ունի հմուտ և սուր դիտողութիւններ, և յաճախ կը հերքէ Հ. Տաշեանի միայն լեզուաբանական տուեալներուն վրայ հաստատած փաստերը:

Պ. Անանիկեան մէկ երկու ծանր պահանջներ ևս ունի Յարգ. Հ. Տաշեանէն՝ գրքին կատարելութեան համար, սակայն պէտք է ըսել՝ որ կանխահաս են, քանի որ ոչ պեղումները, ոչ բեւեռագրերու ուղիղ ընթերցումները և ոչ եւրոպացի գիտնականները դեռ որոշ բան մը չեն ըսած լեզուներու և կամ ցեղերու փոխադարձ յարաբերութեանց մասին:

Կոյնակը գեղազարդուած է նաև դաստիարակական և կրօնական ինքնագիր՝ և մանաւանդ թարգմանածոյ յօդուածներով:

Դաստիարակական յօդուածներն ունին իրենց հրապուրելի և գեղեցիկ ծաղիկները՝ մեր մատուցներու սրտերուն մէջ տնկելու համար. սակայն անոնք օտար դաշտերէ, օտար մտքերէ քուղուած են. հայը իր հայրենիքով կրթելու ենք, հայրենի բնութիւնն է մարդուս առաջին դաստիարակը՝ ազգային նկարագիր չինելու համար: Դաստիարակական յօդուածները եթէ հայացոյին մեր տոհմային դաստիարակութեան սկզբունքներուն վրայ՝ շատ աւելի պիտի նպաստէ մեր ազգին զարգացման: Պիտի ունենանք ազնիւ ազգայիններ՝ քան լոկ ազնիւներ:

Կոյնակի կրօնական թարգմանութիւնները բեւեռային ցրտութիւն մ'ունին. մեր հայրենի

կրօնքին ոչ շունչը և ոչ օծութիւնը կայ անոնց մէջ:

Պաղ Երկիրներու պաղ հովեր են, և հայուն տաքուկ սիրտը զոդ կ'ելլէ անոնց ընթերցումէն: «Կոյնակ» շատ աւելի հրապուրելի ծառայութիւն մը պիտի մատուցած ըլլար եթէ օտարին թիւրը օտարին թողլով՝ մեր Ա. Հարց հաւատքին ուղիղ սկզբունքներուն վրայ շինելու իւր ընթերցողաց հոգոյն տաճարը:

«Կոյնակ» իւր վերջին էջերուն մէջ կը բանայ նաև լրագրական բաժին մը, և մասնաւորապէս Ազգային կիսնք վերնագրին տակ հայրենիքի վերաբերեալ առէն ստեպ լուր կը հաղորդէ՝ կուռ բայց մանրամասն ոճով:

Իւր բազմազան և բեզուս պարունակութեամբ այս պարբերականը սահմանուած է երկար ապրելու. մենք կը մտովենք որ ան չպակսի երբեք՝ Լուսաւորչի ուղիղ հաւատքէն առնելով կրօնական սկզբունքներ՝ իւր թանկագին լուսման ձգելու հայ գրականութեան գանձանակին մէջ:

Հ. ՎԱՆԱՆ ԳՈՎԱՆՆԻՍԵԱՆ

Հուովարարայ մոր հրատարակութիւն մը

Պետապիշտի Հունգարահայոց մէջ վերջին ժամանակներս կազմուած Հայկական-Միութիւնը՝ փոխանակ անօգուտ սղորկոծի ազգիս տխուր կացութեան հանդէպ, կամ փոխադարձ անընդունակ ամբաստանութիւններու կայ կամ այն ազգային գործիչներու մասին, որ շանայ շարք մը հեղաշեւտէ լոյս հանուած գրուածներով ծանօթացնելու Հայութիւնը Հունգար ազգին, ցոյց տալով որ Հայ ազգն իր անցեալով և իր ներկայով՝ անբռնաբարելի իրաւունք ունի ապրելու նաև իր ապագայով:

Ինչպէս օրս եղած հրատարակութիւններն հետեւեալ տիտղոսները կը կրեն. Ա. Հայրիր. մոռցուած ազգային հազնեղութիւնք. գրեց Դոկտ. Հէրման Անտոլ (Անտոլ). — Հունգարահայոց անցեալն ու պատմական ճիշդագոյնը, գրեց Դոկտ. Ալեքսէ Գեյրթ. — Հայերու խաղաղամտ դերը Լուստեհէ միւլի. Կալկարա, գրեց Դոկտ. Յովհաննէսեան Եղիա. — Բ. Հայոց ազգային կենսութիւնը, գրեց Դոկտ. Գոպալա Լատու (Լատու). — Գ. Հայ ազգին անցեալն ու ճիշդագոյնը, աշխատակցութեամբ գրեցին Դոկտ. Ալեքսէ Գեյրթ և Տէր Ալեքս Զեյրթ. — Հայ ձաղարապետութիւնը, գրեց Տրապալ. ուսուցիչ Մարգար